

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus XVIII.

Fasciculus 4.

TÓTH LAJOS

**A mezőgazdasági termelőszövetkezeti
szociális ellátás jogi szabályozásának
elméleti kérdései**

SZEGED
HUNGARIA
1971

Redigunt

GYÖRGY ANTALFFY, ÖDÖN BOTH, ANTAL FONYÓ, ISTVÁN KOVÁCS,
JÁNOS MARTONYI, KÁROLY NAGY, ELEMÉR PÓLAY

Edit

*Facultas Scientiarum Politicarum et Juridicarum Universitatis Szegediensis
de Attila József nominatae*

Nota

Acta Jur. et Pol. Szeged

Szerkeszti

ANTALFFY GYÖRGY, BOTH ÖDÖN, FONYÓ ANTAL, KOVÁCS ISTVÁN,
MARTONYI JÁNOS, NAGY KÁROLY, PÓLAY ELEMÉR

Kiadja

*A Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara
(Szeged, Lenin krt. 54.)*

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

Felelős kiadó: Dr. Kovács István
Megjelent 525 példányban, 1,75 A/5 ív terjedelemben.
Készült linószereléssel, íves magasnyomással, az MSZ 5601-59
és az MSZ 5603-55 szabványok szerint.

71-3444 — Szegedi Nyomda

A legutóbbi évtizedben a mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok szociális ellátása terén forradalmi változásoknak lehettünk tanúi. Ezek a változások természetesen szükségszerű velejárói voltak a termelőszövetkezeti mozgalomban elért sikereinknek.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetekkel foglalkozó jogi irodalom igyekezett mindig lépést tartani a szövetkezeti viszonyok gyors fejlődésével, és számos területen ez meg is valósult.

Az eddig megjelent publikációk témái azonban azt mutatják, hogy a termelőszövetkezeti szociális ellátás jogi kérdéseinek vizsgálata messze elmaradt a gyakorlatban bekövetkezett változások mögött. Ennek talán egyik alapvető okaként tudhatjuk be a szocialista társadalombiztosítás általános elméleti kérdései átfogó kidolgozásának hiányát, miután a termelőszövetkezeti tagok szociális támogatása is alapvetően a társadalombiztosítás keretében realizálódik.

Mindezekre figyelemmel e tanulmány nem vállalkozhat a legáltalánosabb kérdések elemzésére, ezért csak a termelőszövetkezetek belül létrejövő termelőszövetkezeti szociális jogviszony egyes kérdéseinek vizsgálatát tűztük ki célul.

I.

A TERMELŐSZÖVETKEZETI SZOCIÁLIS JOGVISZONY JELLEGE

A bérből és fizetésből élők társadalombiztosítása kétféle jogviszony keretében realizálódik. Az egyik a biztosított és a társadalombiztosítási szerv, a másik a munkáltató és a társadalombiztosítási szerv között jön létre. Az előbbit a dolgozó társadalombiztosítási jogviszonyának, az utóbbit a munkáltató társadalombiztosítási jogviszonyának nevezhetjük.¹

Mindkét jogviszony mögött, mint alapjogviszony áll a munkaviszony, a munkáltató és a munkavállaló jogi kapcsolata.

A termelőszövetkezeti szociális ellátás az eltérő történeti fejlődés következtében másképpen alakult. A termelőszövetkezeti tagok „két csatornán” keresztül részesülnek szociális támogatásban. Egyrészt a társadalombiztosítási szervtől, másrészt a termelőszövetkezettől. Így a termelőszövetkezeti tagok szociális ellátása során keletkező jogviszonyok is ennek megfelelően alakulnak. Abban az esetben, ha pl. a termelőszövetkezeti tag megbetegszik, a társadalombiztosítási szervtől — társadalombiztosítási jogviszonya alapján — részesül betegellátásban, (orvosi kezelés, gyógyszer, gyógyászati segédeszközök stb.) és a termelőszövetkezet folyósítja számára — a tagsági jogviszony keretében

¹ Ld.: Weltner Andor—Nagy László: Magyar Munkajog II. (Egyetemi jegyzet. Tankönyvkiadó Bp. 1969. 263. old.

— a betegségi segélyt. Ha a szociális ellátásra irányuló jogviszonyokat mégis két csoportra akarjuk osztani, az alábbi megoldás lehetséges:

— a termelőszövetkezeti tag és a társadalombiztosítási szerv, valamint a termelőszövetkezet közötti jogviszony (a tag társadalombiztosítási jogviszonya),

— a termelőszövetkezet és a társadalombiztosítási szerv közötti jogviszony (a termelőszövetkezet társadalombiztosítási jogviszonya).

Ebben a csoportosításban azonban a társadalombiztosítási jogviszony körébe vonunk olyan kapcsolatokat, amelyek jellegüket tekintve teljesen eltérőek. Ugyanis a termelőszövetkezeti tag és a termelőszövetkezet közötti jogviszony végeredményben szövetkezeti belső jogviszony, ugyanakkor a termelőszövetkezeti tag és a biztosítási szerv közötti jogviszony már nem szövetkezeti jogviszony.

A mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok szociális ellátása kapcsán keletkező jogviszonyokat, ehelyett célszerűbb a következőképpen csoportosítanunk:

— a termelőszövetkezeti tag és a biztosítási szerv közötti jogviszony (társadalombiztosítási jogviszony),

— a termelőszövetkezet és a biztosítási szerv közötti jogviszony (biztosítási jogviszony),

— a termelőszövetkezeti tag és a termelőszövetkezet közötti jogviszony (termelőszövetkezeti szociális jogviszony).

Ez utóbbi csoportosítással kapcsolatban felvethető, hogy a munkavállalók társadalombiztosítása során létrejövő jogviszonyoknak is létezik harmadik csoportja (a munkajogviszony), tehát az általunk történő felosztás semmivel sem különbözik a munkavállalók társadalombiztosítása kapcsán idézett csoportosítástól. Formálisan valóban nincs a két felosztás között lényeges különbség, tartalmilag azonban igen. Amíg ugyanis a munkajogviszony az egyiknél csak mint alapjogviszony szerepel (nem „szociális jellegű”), addig a másiknál a tagsági jogviszonynak kettős funkciója van. Egyrészt a társadalombiztosítási jogviszony alapjogviszonya, másrészt „szociális jellegű” jogviszony is.

A mezőgazdasági termelőszövetkezeti jog szempontjából — az általunk megjelölt csoportosításban — a társadalombiztosítási jogviszonyt és a biztosítási jogviszonyt együttvéve nevezhetjük külső jogviszonynak, (a termelőszövetkezet, valamint a termelőszövetkezeti tag kapcsolata „külső szervvel”) és a termelőszövetkezeti szociális jogviszonyt nevezhetjük belső jogviszonynak.

A belső jogviszony keretében részesülnek a termelőszövetkezeti tagok keresetpótló készpénzsegélyben (betegség, terhesség, szülés, kiskorú gyermek ápolása és egészségügyi zárlat esetén) és különböző eseti segélyekben, közvetett juttatásokban, egyéb szociális indokok alapján.

A külső és belső jogviszonycsoport megkülönböztetése két szempontból is hasznos:

a) a termelőszövetkezeti szociális ellátás fejlődése szempontjából rendkívül jelentős annak a vizsgálata, hogy a külső vagy belső jogviszonyok keretében nyújtott szolgáltatások felé halad-e az ellátás fejlődése;

b) lehetőség nyílik a belső jogviszonycsoport önálló vizsgálatára annak eldöntése céljából, hogy ezek a jogviszonyok a tagsági jogviszony keretén belül, vagy azon kívül helyezkednek-e el.

A továbbiakban az utóbbi kérdéssel kívánunk foglalkozni.

A TERMELŐSZÖVETKEZETI BELSŐ SZOCIÁLIS JOGVISZONY HELYE, KELETKEZÉSE ÉS MEGSZÜNÉSE

I. A belső szociális jogviszony helye

A mezőgazdasági termelészövetkezeti belső szociális jogviszony helyét meghatározandó, a termelészövetkezeti tagsági jogviszonyból kell kiindulnunk.

A jogi irodalomban a tagsági jogviszonyra vonatkozó nézeteket három csoportba lehet osztani.

Az első csoportba azok tartoznak, amelyek szerint a termelészövetkezet és annak tagja között létrejövő társadalmi viszonyok szerves egységet alkotnak, s ennek jogi tükröződése a termelészövetkezeti tagsági jogviszony. A tagsági jogviszonyt egy „keretjogviszonynak” tekintik, s ezen belül a részjogosítványok három csoportját különböztetik meg, úgymint:

- szervezeti étellel kapcsolatos jogok és kötelezettségek,
- a munka végzésével kapcsolatos jogok és kötelezettségek,
- vagyoni jogok és kötelezettségek.²

A második csoportba azok a nézetek sorolhatók, amelyek szerint a termelészövetkezet és annak tagja között keletkező jogviszonyok konkrétak, és ezek összessége nem jelenti a „keretet” alkotó termelészövetkezeti tagsági jogviszonyt.

Harmadik — mintegy közvetítő — álláspontnak lehet tekinteni azt a nézetet, amely szerint a „belső termelészövetkezeti jogviszonyok a jogágon belüli nem egymás mellett és egymástól elkülönülve helyezkednek el, hanem egyrészt elválaszthatatlan egységet képez és tagsági jogviszony formájában jelenik meg, másrészt a tagsági jogviszonyon alapulva, vagy azzal szoros összefüggésben keletkezik.”³

A tagsági jogviszonyra vonatkozó nézetek közül e legutóbbit magunkévá téve, a belső szociális jogviszonyok helyét illetően három féle lehetőség nyílik álláspontunk kialakítására.

A belső szociális jogviszonyok

— a tagsági jogviszony keretébe tartoznak, és a fent megjelölt részjogosítványok valamelyikének részét képezik;

— a tagsági jogviszony részjogosítványait képezik, azonban a fent megjelölt részjogosítványok egyikébe sem tartoznak, tehát a tagsági jogviszonyon belül a részjogosítványok negyedik csoportját alkotják;

— nem részjogosítványai a tagsági jogviszonynak, olyan speciális termelészövetkezeti jogviszonyok, amelyek a tagsági jogviszonyhoz, mint alapjogviszonyhoz kapcsolódnak.

Az első lehetőséggel kapcsolatban a belső szociális jogviszony jellegét kell vizsgálnunk. (Értelemszerűen figyelmen kívül kell hagynunk a szervezeti étellel kapcsolatos jogosítványokat.) A belső szociális viszony jogi szabályozása alapján könnyen állíthatnánk, hogy a szociális jogviszony a tagsági mun-

² Alapjában véve szintén ide tartozik, csak a csoportosítás tekintetében tér el Hegedűs István álláspontja. Vö.: A tagsági viszony alapkérdései a mezőgazdasági termelészövetkezetekben. (Kandidátusi értekezés. Gödöllő, 1968. Kézirat 150—151. old.)

³ Veres József: Tagsági munkaviszony a magyar mezőgazdasági termelészövetkezetekben (Kandidátusi értekezés tézisei Szeged, 1967.) 8. old.

kajogviszony részét képezi, hiszen ezt az 1967. évi III. tv. a Munka megszervezése és díjazása c. VIII. fejezetében szabályozza. Azonban a termelőszövetkezeti tagok e belső szociális jogviszony keretében olyan juttatásokban is részesülnek, amelyek egyáltalán nem kapcsolódnak a munkavégzéshez, illetve a juttatás előfeltételét nem képezi munkavégzés. Alapja pusztán a termelőszövetkezeti kollektívához való tartozás, a termelőszövetkezeti tag tulajdonosi pozíciója. (Pl. idős, munkaképtelen tag részére biztosított háztáji föld.) Ha pedig létezik belső szociális jogviszony tagsági munkajogviszony nélkül is, úgy gondoljuk annak részét nem is képezheti.

A szociális juttatás anyagi természetű, tehát formailag tartozhatna a vagyoni jogosítványok közé is. Sőt, mint már említettük, néhány juttatás kifejezetten a termelőszövetkezeti tag tulajdonosi pozíciójához kapcsolódó anyagi szolgáltatás. Azonban a szociális ellátás pusztán belső vagyoni intézménynek nem fogható fel, hiszen a termelőszövetkezeti belső vagyoni jogviszony — mint részjogviszony — a termelőszövetkezet és a tag között keletkező jogilag szabályozott olyan kapcsolatokat (magatartásokat) jelent, amelyek a termelőszövetkezet, illetve a tag vagyontárgyaira irányulnak, középpontjukban nem a tag szociális helyzete, hanem a vagyona áll.

Itt szeretnénk kitérni Hegedűs István ezzel összefüggő álláspontjára. Hegedűs István a tagsági jogviszonyra vonatkozó általánosan elismert irodalmi fogalom meghatározást elfogadja, azonban a tagsági jogviszony szerkezeti elemeit a következőképpen határozza meg:

- „a) tagsági munkajogviszonyok,
- b) elosztási, részesedési jogviszonyok,
- c) tagsági, szervezeti, vezetési jogviszonyok.”

A továbbiakban pedig a „tagok társadalombiztosítási szolgáltatásait” a munkadíjazás részeként fogja fel, és ennek megfelelően a termelőszövetkezeti tag „társadalombiztosítási” jogviszonyát az „elosztási-részesedési jogviszony” körében tárgyalja.⁴

Anélkül, hogy a tagsági jogviszony szerkezetének bonyolult problematikájába keverednénk, talán nem tűnik felszinesnek — bővebb kifejtés nélkül sem — néhány megjegyzés.

Az előbbiekre utalva Hegedűs István a tagsági jogviszony szerkezetében a tag tulajdonosi jogviszonyai helyett „elosztási-részesedési jogviszonyok” kifejezést használ, és a jogviszonycsoportot osztja tovább

- a tag vagyoni viszonyaira,
- a kollektív munkában való részvételen alapuló és ahhoz igazodó elosztási-részesedési, azaz munkadíjazási viszonyokra.

Az utóbbi csoportba tartozónak tekinti:

- a munkadíjhoz való jogot,
- a kiegészítő részesedéshez való jogot,
- a jóléti-szociális és kulturális szolgáltatásokhoz való jogot.

Ugyanakkor a tagsági munkajogviszonnyal összefüggésben megjegyzi, „*hogy a tagsági munkajogviszony tartalmi elemei közé tartozó munkadíjazási viszonyokkal* (a kiemelés tőlem T. L.) a tag elosztási részesedési viszonyainak tárgyalásánál foglalkozunk.”⁵

Úgy gondoljuk, ha a munkadíjazási viszonyokat a tagsági munkajogviszony tartalmi elemei körébe tartozónak tekintjük — s ebben álláspontunk

⁴ I. m. 178—200. old.

⁵ Uo. 178. old.

megegyezik — ezeket nem ragadhatjuk ki a tagsági munkajogviszonyból, és nem sorolhatjuk az elosztási részesedési jogviszonyba. Továbbá, ha a tagsági munkajogviszony körébe tartozónak tekintjük a munkadíjazás jogviszonyait, a Hegedűs István által megjelölt elosztási-részesedési jogviszonyok vázolt második csoportjában nem marad más, mint a belső szociális jogviszony, amely az első csoportbeli vagyoni viszonyoknak nem adhat „elosztási-részesedési” jelleget, annál is inkább, mert mint fentebb mondtuk, nem egynemű viszonyokról van szó.

Összegezésül az eddigiek alapján is megállapítható, hogy a belső szociális jogviszony nem tartozik sem a tagsági munkajogviszony, sem a tagsági vagyoni (vagy elosztási-részesedési) jogviszony- (s még kevésbé a szervezeti-vezetési jogviszony-) csoportba.

Ezek után még mindig nem kaptunk választ arra a kérdésre, hogy a belső szociális jogviszony a tagsági jogviszonyon belül — mint negyedik szerkezeti elem —, vagy azonkívül helyezkedik-e el, tehát az általunk felvázolt három lehetőség közül a második vagy a harmadik álláspont fogadható-e el.

E kérdésre adandó helyes választ — véleményünk szerint — a tagsági jogviszony és a belső szociális jogviszony kapcsolatában, különösen e jogviszonyok keletkezésének és megszűnésének körülményeiben kell keresnünk. Ugyanis, ha a belső szociális jogviszony keletkezése megelőzheti, és megszűnése túlélheti a tagsági jogviszony keletkezését, illetve megszűnését, egyezőval a belső szociális jogviszony önállóan funkcionálhat, ez kizárja a második lehetőséget, tehát hogy a belső szociális jogviszony része (tartalmi eleme) a tagsági jogviszonynak. Vizsgáljuk meg tehát a szociális jogviszony keletkezését és megszűnését, és helyének meghatározására ezután fogunk visszatérni.

2. A belső szociális jogviszony keletkezése

Már említést tettünk arról, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok „két csatornán” keresztül részesülnek szociális ellátásban. Az 1967. évi III. tv. alapján „A termelőszövetkezet köteles az egészséges és biztonságos munkakörülményeket és a tagok szociális segélyezését megvalósítani. A munkavégzési kötelezettségüket teljesítő tagokról betegség vagy szülés esetén gondoskodni kell. A termelőszövetkezet az idős és más rászoruló tagokat szociális segélyben is részesítheti”.⁶

Konkrétizálva a törvényi rendelkezést, belső szociális jogviszony alapján a termelőszövetkezettől („szövetkezeti csatorna”) részesül a tag betegségi segélyben (betegség, egészségügyi vagy állategészségügyi okok miatti keresésképtelenség esetén, a kisgyermekes anya gyermekápolás esetén); a szülő nő szülési (terhességi, gyermekágyi) segélyben; az önhibáján kívül bajba jutott tag eseti segélyben, és egyéb szociális kedvezményekben.

E szabályozásból egyértelműen kitűnik, hogy a termelőszövetkezet a tag részére köteles biztosítani a szociális juttatásokat, tehát tagsági jogviszony nélkül, belső szociális jogviszony sem keletkezhet. A termelőszövetkezeti jogszabályok azonban tartalmazznak olyan rendelkezéseket is, amelyek a tagsági jogviszony keletkezésének atipikus eseteire adnak lehetőséget.

A 35/1967. (X. 11.) Korm. sz. rendelet 7. § (2) bekezdése lehetőséget ad arra, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezetbe belépni kívánó személy, be-

⁶ 1967. évi III. tv. (továbbiakban TV.) 64. §. (1), illetve (2) bek.

lépési nyilatkozatának benyújtása után — a vezetőség engedélyével — részt vegyen a közös munkában már a közgyűlés döntéséig is. Pl. a jelentkező 1970. március 2-án nyújtja be belépési nyilatkozatát, de kérelmét a közgyűlés csak július 2-án tárgyalja. Közben május 2. és június 15. között 30 tízórás munkanapon át a vezetőség engedélye alapján részt vesz a közös munkában, június 16. és július 2-a között a körzeti orvos igazolása szerint keresőképtelen beteg.

Ha a közgyűlés felveszi a jelentkezőt, tagsági jogviszonya legkorábban a belépési nyilatkozat beadásának, legkésőbb a munkavégzés megkezdésének napjával kezdődhet. Lehetséges az is, hogy a közgyűlés a jelentkezőt nem veszi fel a termelőszövetkezetbe annak ellenére sem, hogy a közös munkában már részt vett. A termelőszövetkezet és a belépni kívánó személy között ezekben az esetekben a felvételi kérelem elbírálásáig egy sajátos termelőszövetkezeti jogviszony, az ún. „jelölti” jogviszony jön létre. Vizsgáljuk meg a példa alapján, hogyan alakul a tagsági jogviszony ilyen módon történő keletkezése során a belső szociális jogviszony.

A 35/1967. (X. 11.) Korm. sz. rendelet 7. § (2) bekezdése szerint, ha a felvételt kérő a belépési nyilatkozat benyújtása után a termelőszövetkezet közös munkájában a vezetőség engedélyével részt vesz, díjazására és *társadalombiztosítására* a tagokra irányadó rendelkezéseket kell alkalmazni. Ezzel összefüggésben utalnunk kell arra, hogy a *társadalombiztosítás* nem foglalja magában a betegségi, szülési segélyezést és egyéb szövetkezeti juttatásokat, mert ahol a jogszabály ezekről is rendelkezik, ott külön kiemeli a szövetkezeti segélyezést.⁷ Ez a szabály tehát csak a külső szociális jogviszonyra, a társadalombiztosítási jogviszonyra vonatkozik. Hogyan alakul mégis a belső jogviszony?

Ha a közgyűlés felveszi a jelentkezőt példa szerint az alábbi esetek lehetségesek:

Amennyiben a tagsági jogviszony keletkezésének időpontját a közgyűlés a kérelem beadásának időpontjában (1970. március 2-ában) állapítja meg, a tagsági jogviszonnal együtt visszaható hatállyal keletkezik a belső szociális jogviszony is. A „jelölti” időben azonban a tagjelöltnek nincs alanyi joga a termelőszövetkezeti szociális juttatásokra, igénye csak a tagsági jogviszony létrejötte után nyilhat meg.

Ha a munkavégzés megkezdésének napjával keletkezik a tagsági jogviszony, a belső szociális jogviszony szempontjából az ezt megelőző időszakot figyelmen kívül kell hagynunk.⁸ Sajátosan alakul ezután a belső szociális jogviszony: a munkavégzés megkezdésével, (példánkban 1970. május 2-ával) potenciálisan már „létezik”; viszont csak a közgyűlési határozattal visszamenő hatállyal keletkezik. A példa szerinti esetben a jelentkező június 16. és július 2-a között betegsége alatt már „számíthat” pl. betegségi segélyre is, de igénye csak a felvételt kimondó határozat után nyílik meg. (Betegségi segélyre a példa szerinti esetben természetesen csak akkor lesz visszamenőleg jogosult, ha a megelőző egy évi időszakban a szükséges munkavégzéssel rendelkezik.)⁹

⁷ Pl.: Ugyanezen rendelet 14. §. (1) bekezdésében: „A termelőszövetkezeti tagnak a közös munkában rendszeresen résztvevő családtagja — részesedik a jogszabályban meghatározott társadalombiztosítási és alapszabály szerinti egyéb szolgáltatásokban, szociális juttatásokban, további kedvezményekben”.

⁸ Itt jegyezzük meg, hogy a betegségi biztosítási jogviszony (külső jogviszony) ebben az esetben annak a hónapnak az első napjával keletkezik, amelyben a jelentkező belépési kérelmét a vezetőséghez benyújtotta.

⁹ 6/1967. (X. 24.) MÉM. sz. rendelet (továbbiakban Vhr.) 149. §. (2) bek.

Mindezekből megállapítható, hogy a belső szociális jogviszony alapján járó szolgáltatásokat már a felvételi kérelem elbírálása előtt, az ún. „jelölti” időben is „meg lehet szerezni”, azonban ez még csak egy függő helyzetet jelent, és a függő helyzet a tagsági jogviszony visszaható hatályával válik konkrét belső szociális jogviszonnyá. Ha a tagsági jogviszony nem jön létre, a függő helyzet nem hoz létre belső szociális ellátással összefüggő jogosultságot, illetve kötelezettséget.

Egészen más a helyzet, ha a közgyűlés a tagfelvételi kérelmet elutasítja. A példa szerinti betegség időtartamára a jelölti jogviszony ellenére ilyenkor utólag sem jön létre belső szociális jogviszony, tehát a kérelmező pl. betegségi segélyre, nem válik jogosulttá, még akkor sem, ha egyébként korábbi munkaviszonya vagy kisipari szövetségi tagsági viszonya alapján a segélykéréshez szükséges munkamennyiséggel rendelkezett.

A belső szociális jogviszony és a tagsági jogviszony keletkezésének vizsgálata tehát arra enged következtetni, hogy belső szociális jogviszony tagsági jogviszony nélkül nem jöhet létre, és a két jogviszony keletkezése csakis együtt keletkezés lehet.

Vizsgáljuk meg azonban a két jogviszony megszűnésének lehetőségeit is, különös tekintettel arra, hogy a belső szociális jogviszony túlélheti-e a tagsági jogviszonyt?

3. A belső szociális jogviszony megszűnése

A bérből és fizetésből élők társadalombiztosítási jogviszonya „a munkaviszonnyal együtt keletkezik, utána azonban önállóan alakul, és megszűnése nem esik egybe a munkaviszony megszűnésével, hanem a munkaviszony megszűnte után meghatározott ideig minden esetben fennmarad.”¹⁰ Ugyanis, ha a munkaviszony megszűnésének napján a dolgozó keresőképtelen, a keresőképtelenség első napjától számított legfeljebb egy, gümőkóros megbetegedés esetén legfeljebb két éven át továbbra is jogosult a betegségbiztosítás szolgáltatásaira, azaz a biztosítási jogviszonya a munkaviszony megszűnése esetén is fennmarad eddig az időpontig. Sőt a betegségbiztosítási jogviszony meghatározott ideig akkor is fennáll, ha a keresőképtelenség néhány nappal a munkajogviszony megszűnése után következik be. Továbbá a nyugdíjbiztosítás keretében járó szolgáltatások általában munkaviszony megszűnése után illetik meg a dolgozót, vagy a dolgozó családtagjait. (Öregségi nyugdíj, özvegyi nyugdíj, árvaellátás, stb.)

A mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok külső (társadalombiztosítási) jogviszonyáról ugyanezeket állapíthatjuk meg.¹¹ Célunk viszont a belső szociális jogviszony megszűnésének vizsgálata, s ez a megszűnés a jogi szabályozást tekintve már problémákat jelez. Mielőtt a belső szociális jogviszony és a tagsági jogviszony megszűnésének kapcsolatát vizsgálánánk, szükségesnek tartjuk a tagsági jogviszony megszűnésének önálló rövid bemutatását, illetve elemzését.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek történeti fejlődése és jelenlegi helyzete azt bizonyítja, hogy a szövetkezet gazdasági célja mellett mindenkor meg-

¹⁰ Vö.: Weltner Andor—Nagy László: i. m. 264. old.

¹¹ 42/1969. (XII. 6.) Korm. sz. rendelettel módosított és kiegészített 71/1955. (XII. 31.) Mt. sz. rendelet 63. §. (3) bek.

valósította társadalmpolitikai céljait is. A szövetkezetek nemcsak gazdasági egységek, hanem a benne tömörülő dolgozó parasztok társadalmi szervezetei is. Ez a kettősség a tagok oldaláról azt is jelenti, hogy a tagok nemcsak munkavállalói, hanem tulajdonosai is szövetkezetüknek. Ez a kettősség szabta meg mindenkor — és szabja meg a jövőben is — a tagsági viszony megszűnését.

A termelőszövetkezeti tag tagsági jogviszonya hatályos jogunk szerint az alábbiak szerint szűnhet meg:

- a tag halálával,
- a termelőszövetkezetnek mint a tagsági jogviszony másik alanyának jogutód nélküli megszűnésével,
- a termelőszövetkezet által történő megszüntetéssel (kizárás, törlés),
- a termelőszövetkezeti tag által történő megszüntetéssel (kilépés, átlépés).

Összehasonlítva ezeket a megszűnési eseteket a munkajogviszony megszűnési eseteivel, azt kell megállapítanunk, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagsági jogviszony megszüntetése a termelőszövetkezet részéről rendkívül korlátozott. (Azt is figyelembe kell vennünk, hogy a törlés útján történő megszüntetés jövőbeni alkalmazása a jogi irodalomban eléggé vitatott.) Ez a korlátozás nem vitásan a tag tulajdonosi pozíciójának, illetve a termelőszövetkezet társadalmpolitikai funkciójának a következménye.

A tagsági jogviszony termelőszövetkezet által történő megszüntetésének ilyen korlátok közé szorítása egyúttal azt is jelenti, hogy a termelőszövetkezetnek kötelessége gondoskodni a szociális ellátásra szoruló munkaképtelen tagjairól.

Visszatérve a belső szociális jogviszony és a tagsági jogviszony megszűnésének problematikájához, az alábbiakban a belső szociális jogviszony megszűnését a tagsági jogviszony megszűnésének egyes eseteivel összefüggésben vizsgáljuk.

a) *A termelőszövetkezeti tag halálával egyidejűleg megszűnik a belső szociális jogviszony is.* Ezen nem változtat az a tény sem, hogy a termelőszövetkezeti tag családtagjai a termelőszövetkezettől éppen a halál tényével összefüggésben részesednek bizonyos szociális juttatásokban.

A tag halála esetén a tag örökösét illeti meg a kijelölt háztáji földön a tagsági viszony megszűnésének évében végzett, még nem térült munka és befektetés ellenértéke. A házastárs (élettárs) vagy az elhunyt taggal közös háztartásban élt örökös, a vezetőség hozzájárulásával jogosult arra is, hogy az ellenérték helyett a háztáji földet a gazdasági év végéig használja.¹²

Szociális jellegű juttatásnak kell tekintenünk azt a jogosultságot is, amikor a termelőszövetkezeti tag halála esetén a házastársnak, aki nem tagja a termelőszövetkezetnek, de az öregségi nyugdíjkorhatárt elérte, tartósan munkaképtelen vagy törvényes tartási kötelezettség alapján mást eltart, a háztáji föld alsó határát meg nem haladó mértékű földhasználatra lehetősége nyílik, feltéve, hogy tulajdonában, hasznélvezetében vagy használatában ilyen mértékű föld nincs.¹³

A termelőszövetkezeti tag halála esetén a termelőszövetkezet a családtagokat eseti segélyekben is részesítheti (pl. temetési segély) és jogszabályi akadálya annak sincs, hogy a termelőszövetkezet rendszeres segélyt nyújtson az elhunyt termelőszövetkezeti tag családtagjának. (Pl. özvegyi nyugdíj vagy ár-

¹² 35/1967. (X. 11.) Korm. sz. rendelet (továbbiakban R) 12. §. (1) és (2) bek.

¹³ R. 118. §.

vaellátás kiegészítése, vagy ennek hiányában ezt pótló rendszeres szociális támogatás.)

A termelőszövetkezeti tagsági jogviszony, tehát megszűnése után is kihat a házastárs (élettárs), illetve a családtagok és termelőszövetkezet kapcsolatára. Ezt a kapcsolatot azonban sem az első, sem a két utóbbi esetben nem nevezhetjük belső szociális jogviszonynak még akkor sem, ha a kapcsolat szociális jellege nyilvánvaló. Vagyis, ezekben az esetekben nem a belső szociális jogviszony továbbéléséről beszélhetünk. A szolgáltatások folyósítása a adott termelőszövetkezeti vezetőszerveinek elhatározásától függ, és ez az elhatározás vagy a földhasználat speciális jellegéből (évvégén célszerű megvonni), vagy a termelőszövetkezetnek mint gazdálkodó szervezetnek *szocialista* jellegéből fakad.

b) A *termelőszövetkezet megszűnésével* szintén a belső szociális jogviszony egyik alanya szűnik meg. Mivel éppen a szolgáltatást nyújtó alanyról van szó, a belső szociális jogviszony továbbéléséről nem is beszélhetünk.

Itt kell azonban említést tennünk, a betegségi segély és a szülési (terhességi, gyermekágyi) segély jogszabályi rendezésének fogyatékoságairól. A termelőszövetkezeti tagok betegségi és szülési segélye betegség, terhesség ill. szülés esetén megélhetést biztosító szolgáltatás. Ennek ellenére, ha a termelőszövetkezetet hatósági úton szüntetik meg, (a megszűnés nem a tagok akaratából következik be) a megszűnéskor beteg, terhes, vagy szülő nő tagok segélyezése nem megfelelően rendezett.

A jogszabály ugyanis a közgyűlés által megállapított rendszeres járadék-szerű szolgáltatásokat a felszámolási mérlegben, mint a termelőszövetkezet tartozását mindjárt a felszámolás lebonyolításával kapcsolatos költségek és tartozások után sorolja be, de éppen ez bizonyítja, hogy a jogszabály csak a felszámolásig esedékes tartozásokat rendezi.¹⁴ Ha pl. a termelőszövetkezetben egy tag 5 éven át rendszeresen részt vesz a közös munkában, de a termelőszövetkezet megszűnése előtt egy héttel megbetegszik, keresőképtelenné válik, a megszűnés után már akkor sem lesz jogosult betegségi segélyre, ha egyébként erre egy évig jogosult lett volna. A termelőszövetkezeti tag szociális biztonságának megteremtése a jogszabály szerint kétféle módon történhet:

— a felszámoló bizottság gondoskodik a megszűnő termelőszövetkezet tagjainak más termelőszövetkezetben, állami gazdaságban, vagy egyéb szocialista szervezetnél való elhelyezéséről. Ezáltal a tag és a termelőszövetkezet, vagy egyéb szocialista szervezet között új tagsági jogviszony (ennek megfelelően új belső szociális jogviszony) vagy munkajogviszony (ennek megfelelően társadalombiztosítási jogviszony) keletkezik;

— a felszámoló bizottság kezdeményezésére és a járási tanács végrehajtó bizottságának — a megyei tanács végrehajtó bizottságán keresztül megtett — javaslatára a mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter engedélyezi a tartozások kiegyenlítése után fennmaradó vagyonnak, vagy egy részének a tagok közötti felosztását. Ezáltal a termelőszövetkezeti tag részére a kiadott vagyon-tömeg nyújthat szociális biztonságot.

Már a két lehetőség egyszerű áttekintése is mutatja, hogy a keresőképtelen tagok szociális biztonságának e szabályozása nem megnyugtató. Ugyanis ha a termelőszövetkezet nem közérdekből szűnik meg a termelőszövetkezet vagyona nem osztható szét, s amennyiben a tag elhelyezése sem valósítható

¹⁴ Vhr. 251. §. b) pont.

meg más gazdálkodó egységnél, a keresőképtelen tag szociális biztonsága megoldatlan.

Ezért indokoltnak tartanánk a keresőképtelenség idején járó betegségi és szülési (terhességi, gyermekágyi) segélyezés időtartamát ilyen esetekre a tagsági jogviszony megszűnése után is meghatározott ideig kiterjeszteni a termelőszövetkezeti alkalmazottak táppénzjogosultságához hasonlóan. (Történetnepl. biztonsági alap terhére.)

c) *A tagsági jogviszonynak kizárás vagy törlés útján történő megszüntetése* a termelőszövetkezet és a tag között mindennemű szociális jogviszony megszűnését maga után vonja. Ezzel ellentétben a bérből és fizetésből élők akkor is jogosultak betegellátásra és táppénzre, ha munkajogviszonyuk fegyelmi elbocsátással szűnt meg, és a megszűnés napjától kezdve keresőképtelenek.

Nézetünk szerint, ha a termelőszövetkezeti tag érdemtelené válik a tagsági jogviszonyra, nem is lenne indokolt, hogy e jogviszony megszűnése után a termelőszövetkezettől akár egy napig is részesedjen bizonyos szociális juttatásokból. Törlésnek egyébként is csak akkor van helye, ha a tag huzamos időn keresztül önhibájából nem tesz eleget munkavégzési kötelezettségének (ennek oka a tag oldaláról nem öregség vagy munkaképtelenség) és fegyelmi úton történő kizárása nem indokolt. A szövetkezeti tag segélyezésre, törlésre okot adó feltétel fennforgása esetén, a tagsági viszony fennállása alatt sem lenne jogosult, így „hátrány” nem éri. Kizáráskor vagy törléskor a volt tagot tehát csak azok a segélyek illetik meg az elszámolás keretében, amelyek a kizárás vagy törlés időpontja előtt már esedékessé váltak, vagy amelyekre az igényt adó feltételek eddig az időpontig megvalósultak.

d) *A tagsági jogviszony kilépés útján történő megszüntetése* esetén is a tagsági jogviszonnyal együtt szűnik meg a belső szociális jogviszony. Ezt a megállapítást lényegében nem befolyásolja a kilépett tagnak az a jogosultsága, hogy a vezetőség engedélyével — a gazdasági év végéig — továbbra használhatja a kijelölt háztáji földet (itt „szociális jellegű” háztáji földre gondolunk).

Ebben az esetben a termelőszövetkezeti tag önként, saját elhatározásából úgy dönt, hogy nem kíván az adott termelőszövetkezet tagja maradni, s e döntésével tudomásul veszi azt is, ha keresőképtelené válik, szociális juttatást a termelőszövetkezettől nem kaphat.

Mégis felmerülhet a kérdés, mi történik akkor, ha a tag a kilépési kérelem benyújtása után, de a kérelem közgyűlési tárgyalása előtt keresőképtelené válik? Mivel hatályos jogunk szerint, kilépés esetén a tagsági viszony a közgyűlés által meghatározott időpontban szűnik meg, a közgyűlés döntéséig, esetleg helye lehet a kilépési kérelem visszavonásának, és ezáltal a tag keresőképtelenségének ideje alatt — egyéb feltételek fennállása esetén — jogosult marad szociális ellátásra.¹⁵ Indokolt esetben a közgyűlés kizárólag szociális szempontból későbbi időpontban is megállapíthatja a kilépés napját.

A szociális ellátásnak tagsági viszonyhoz való kizárólagos kapcsolása kilépés esetén további ellentmondások forrásává is válhat. A törvény maga is szabályoz olyan kilépési indokokat, amelyek a tag szempontjából „objektívnak” mondhatók. Ha ezeknek az indokoknak a fennforgása miatt kéri a tag a kilépéshez való hozzájárulást, azt a közgyűlés nem is tagadhatja meg. Ilyen indok lehet:

¹⁵ Vhr. 8. §.

- ha a tag állami vagy társadalmi megbízást kap,
- ha a termelőszövetkezet nem tudja a tagot szakképzettségének megfelelően rendszeresen foglalkoztatni,
- a tag egyéb személyes körülményei (a termelőszövetkezet érdeksérelme nélkül).

A szociális ellátás szempontjából az első indoknak nincs különösebb jelentősége, mert teljességgel állíthatjuk, hogy az állami vagy társadalmi megbízáshoz társadalombiztosítási jogviszony is kapcsolódik. Amennyiben viszont a másik két indok miatt szűnik meg a tagsági viszony, a kilépett tag szociális biztonságának megoldása szintén indokolt lenne. Pl.: ha a termelőszövetkezetben dolgozó nő a család más helységbe költözése miatt kénytelen volt kilépni, tagsági viszonyának megszűnése után betegségi vagy szülési segélyre nem jogosult, még akkor sem, ha a megszűnés napjáig a segélyt már folyósította a termelőszövetkezet.

Ezt kiküszöbölendő, a hatályos jogszabályok szerint két eset lehetséges:

- ha erre lehetősége van, nem kilépéssel hanem átlépéssel szünteti meg a tagsági viszonyát,

- a tagsági viszony megszűnésének már kijelölt napját a termelőszövetkezet közgyűlése utólag későbbi időpontban állapítja meg. (Ezzel azonban tagsági viszonya formálissá válik, hiszen csak a segélyezés érdekében marad fenn).

Mindezekre figyelemmel szükségesnek tartanánk a tagsági viszony kilépés útján történő megszüntetése esetén is — meghatározott esetekben — a termelőszövetkezet által juttatott segélyek folyósításának, illetve a segélyezésre való jogosultság időtartamának meghosszabbítását, hogy a keresetpótló készpénzsegély feltételeit közelítsük a bérből és fizetésből élők táppénzjogosultságának feltételeihez.

e) A tagsági jogviszonynak átlépés útján történő megszüntetése esetén egyidejűleg megszűnik ugyan a belső szociális jogviszony is, de ugyancsak ezzel egyidejűleg keletkezik az új tagsági jogviszony, illetve belső szociális jogviszony.

A termelőszövetkezeti belső szociális jogviszony megszűnésének e rövid vizsgálata a következőkben összegezhető:

- A termelőszövetkezeti belső szociális jogviszony minden esetben a termelőszövetkezeti tagsági jogviszonnyal együtt szűnik meg, ellentétben a külső (társadalombiztosítás) szociális jogviszonnyal. A termelőszövetkezeti tag — tagsági viszonyának megszűnése után — belső szociális jogviszonya alapján a termelőszövetkezettől szociális juttatásra nem jogosult.¹⁶

- A termelőszövetkezeti tag szociális biztonságának teljesebbé tétele érdekében de lege ferenda indokolt lenne az olyan jogi szabályozás, amely szerint a termelőszövetkezeti belső szociális jogviszony a tagsági jogviszony megszűnése után is fennmaradna, illetve átalakulna külső szociális jogviszonnyá. Csak ezúton biztosítható, hogy a termelőszövetkezeti tagok tagsági jogviszonyuk megszűnése idején bekövetkezett munkaképtelenség esetén, a megélhetést biztosító segélyezés tekintetében is hasonló helyzetet élvezzenek, mint a termelőszövetkezeti alkalmazottak, vagy általában a bérből és fizetésből élők.

¹⁶ A tag halálához kapcsolódó és a családtagok részére juttatott eseti szociális segély, vagy a túlélő házastárs háztáji földhasználat — a tagsági jogviszony megszüntetése után — annak „kisugárzásaként” tekinthető.

4. Összefoglalás

A belső szociális jogviszony keletkezésének és megszűnésének vizsgálata után visszatérve a termelőszövetkezeti belső szociális jogviszony helyének meghatározásához, az alábbiakat állapíthatjuk meg:

A mezőgazdasági termelőszövetkezet és annak tagja között — a tag szociális támogatása érdekében — termelőszövetkezeti szociális jogviszony jön létre. E jogviszony keretében a termelőszövetkezet gondoskodik idős, beteg, keresésképtelen tagjainak rendszeres, illetve idős vagy más okból rászoruló tagjainak eseti segélyezéséről.

A termelőszövetkezeti tagok ezekben a szolgáltatásokban tagsági jogviszonyuk alapján részesednek, jogosultságaik és kötelezettségeik tagsági jogviszonyuk tartalmaként valósulnak meg.

E jogosultságok és kötelezettségek a tagsági jogviszonyon belül, más részjogosítványoktól viszonylagosan elkülöníthetők, de azokkal szoros összefüggésben vannak.

Ennek megfelelően, a tagsági jogviszonyon belül a tagsági jogosultságok és kötelezettségek következő csoportjait különböztethetjük meg:

- szervezeti-igazgatási jogviszonyok,
- munkajogviszonyok,
- vagyoni jogviszonyok,
- szociális (kulturális) jogviszonyok.

A részjogviszonyoknak ez a csoportosítása különbözik a jogi irodalomban általában elfogadott hármass csoportosítástól, mégis úgy gondoljuk az eddig elmondottak megfelelően bizonyítják, hogy a belső szociális jogviszony nem része, hanem elsősorban függvénye a tagsági munkajogviszonynak és tagsági vagyoni jogviszonynak, és hogy a tagsági jogviszonyon belül a szociális (kulturális) jogviszony viszonylagos önállósággal rendelkezik. Ez alapján más részjogosítványoktól — a szoros összefüggést sohasem tévesztve szem elől — elsősorban a tudományos vizsgálódás szempontjából elkülöníthető és önállóan tanulmányozható.

A termelőszövetkezeti szociális ellátás rendszerének eddigi fejlődése azt mutatja, hogy a közvetlen szociális juttatások (rendszeres segélyezések) fokozatosan kikerülnek e belső szociális jogviszony keretei közül, és szélesebb társadalmi (állami vagy szélesebb szövetkezeti) alapon szerveződnek. A belső szociális jogviszony tartalma a közvetett szolgáltatások fejlődésével és szélesedésével őrzi meg termelőszövetkezeti jellegét.

III.

A BELSŐ SZOCIÁLIS JOGVISZONY ALANYAI

Az előzőekben már megállapítottuk, hogy a termelőszövetkezeti szociális jogviszony a tagsági jogviszony tartalmi eleme. Ennélfogva e jogviszony alanyai sem lehetnek mások, mint a tagsági jogviszony alanyai, vagyis a termelőszövetkezet és a termelőszövetkezeti tag.

A hatályos termelőszövetkezeti jogszabályokban azonban találunk olyan rendelkezéseket is, amelyek a rendszeres foglalkoztatás érdekében megengedik,

hogy a termelőszövetkezet tagjai más szocialista gazdálkodó szervezetekben is munkát végezhesenek.

Munkavégzés révén a termelőszövetkezeti tagok az itt felsorolt gazdálkodó egységekkel kerülhetnek kapcsolatba:

- a) bármilyen munkáltatóval (bérmunka vállalás);
- b) szocialista szervezetekkel (átengedés);
- c) termelőszövetkezeti közös vállalkozással (tagsági munkajogviszony);
- d) termelőszövetkezeti vállalattal, más termelőszövetkezettel, egyéb munkáltatóval (ideiglenes munkavállalás).

A munkavégzés kapcsán nem vitásan keletkeznek szociális ellátási, illetve társadalombiztosítási jogviszonyok is a termelőszövetkezeti tagok és az őket foglalkoztató szocialista gazdálkodó szervek között.

Kérdésként vethető fel ezek alapján, hogy a termelőszövetkezeti tag mellett vajon ezekben az esetekben kit tekintünk a szociális jogviszony másik alanyának.

Vizsgáljuk meg tehát a termelőszövetkezet jogalanyiságát ebből a szempontból.

1. A termelőszövetkezet mint a szociális jogviszony alanya

A termelőszövetkezeti közös munka teljesítésére vonatkozó jogszabályok lehetőséget adnak a termelőszövetkezet számára, hogy tagjait bérmunka keretében is foglalkoztathassa, illetve meghatározott ideig és feltételek mellett szocialista szervezetek részére munkavégzés céljából átengedhesse.¹⁷ Ezekben az esetekben a termelőszövetkezeti tagnak konkrét elszámolási viszonya a megrendelő munkáltatóval nem jöhet létre. Az elvégzett munka díját a termelőszövetkezet szociális teherrel együtt kapja meg és tagsági jogviszony alapján számol el a taggal. A jogviszony alanyai tehát egyértelműen itt is a termelőszövetkezet és a tag.

Az 1967. évi III. tv. új alapokra helyezte a mezőgazdasági termelőszövetkezetek gazdasági együttműködéseit, társulásait. Azóta már széles körben elterjedtek a termelőszövetkezeti közös vállalkozások. A közös vállalkozásoknál a munkát elsősorban a résztvevő termelőszövetkezetek tagjai végzik. A termelőszövetkezeti tagnak a közös vállalkozásnál végzett munkája lehet:

- eseti,
- tartós és
- állandó jellegű.

Mindhárom munkavégzésre egységesen vonatkozik az a rendelkezés, amely szerint „a termelőszövetkezet által nyújtható szociális ellátásokra a termelőszövetkezeti tagokra érvényes rendelkezéseket kell alkalmazni.”¹⁸ Gyakorlatilag tehát ez azt jelenti, hogy a vállalkozásnál munkát végző tagok továbbra is tagsági jogviszonyuk alapján, saját termelőszövetkezetüktől részesednek szociális juttatásokban. Eltérés ez alól annyiban jelentkezik, hogy az állandó jelleggel vállalkozásnál dolgozó termelőszövetkezeti tag részére a vállalkozás fizeti a betegségi és szülési segélyt.¹⁹

¹⁷ R. 91. §. és a Vhr. 129. §.

¹⁸ R. 77. §. (2) bek.

¹⁹ Vhr. 167. §. (3) bek.

A vállalkozás az általa folyósított szociális juttatások fedezésére, a jogszabály erejénél fogva köteles szociális alapot létrehozni, illetve képezni.²⁰

Az itt felsorolt, a termelőszövetkezeti társulásokra — ezen belül is az önálló közös vállalkozásnál dolgozó termelőszövetkezeti tagok szociális ellátására — vonatkozó jogszabályok, hiányosságaiknál fogva a gyakorlatban számtalan nehézséget okozhatnak.

A jogalkotó nyilvánvalóan azt az elvet kívánta e jogszabályokon keresztül is kifejezésre juttatni, hogy a termelőszövetkezeti tag minden esetben tagsági jogviszonya alapján, tehát saját szövetkezetétől részesüljön szociális támogatásban. Ennek az elvnek az érvényrejuttatása viszont ellentmond a termelőszövetkezeti belső szociális ellátás alapvető elvének, nevezetesen, hogy annak a gazdasági egységnek kell többet vállalnia magára a szociális terhekből, amelyiknél a munkavégzés elsősorban történik. Ezt az ellentmondást megfelelően tükrözi az alábbi példa:

M. I. termelőszövetkezeti tagot 1969. május 26—31. között termelőszövetkezete munkavégzésre a helybeli három szövetkezet által létrehozott közös vállalkozás keretében működő palackozóba osztotta be. M. I. május 28-án három társával együtt egy tehergépkocsira elszállítandó pálinkás üvegeket rakott fel. Rakodás közben észrevette, hogy a lejtőn álló, és nem megfelelően befékezett teherautó hirtelen elindul és a gépkocsivezető nem tartózkodik a vezetőfülkében. M. I. gyors mozdulattal egy fadorongot dobott a hátsó kerék elé, és ezzel a gépkocsit meg tudta állítani. A fadorong azonban lábfejét úgy a földhöz szorította, hogy az több helyen is zúzódást szenvedett. Ennek következtében nyolc héten át volt keresésképtelen beteg. M. I. a gépkocsi megállításával mintegy 60 ezer forint károsodástól mentette meg a közös vállalkozást, ugyanis több száz darab megtöltött pálinkás üveg elkerülhetetlenül összetört volna.

A példa szerinti esetben az eseti jelleggel vállalkozásnál dolgozó termelőszövetkezeti tag a vállalkozás érdekében kifejtett tevékenységével jelentős kárt hárított el (közvetve a három résztvevő termelőszövetkezet is mentesült a kártól), ugyanakkor a jogszabály értelmében egyedül a termelőszövetkezetének kell viselnie keresésképtelenségének idején a kártalanítási segély és a betegségi segély közötti különbséget megfizetését.

A közös vállalkozásnál végzett munkával összefüggő termelőszövetkezeti belső szociális jogviszonyok ilyen jellegű ellentmondásossága elsősorban a tagsági jogviszony formális voltával függ össze. Anélkül, hogy e helyen a tagsági jogviszony problematikáját bővebben érintenénk, csatlakozunk Hegedűs István álláspontjához, amely szerint a termelőszövetkezeti tag jogilag is oda tartozzon, ahol a munkáját alapvetően végzi.²¹ Arra kellene tehát törekedni, hogy a közös vállalkozásoknál is kialakuljanak az állandó jellegű dolgozók, s ezáltal szociális ellátásuk rendezése is egyértelműbben megoldható lenne.

Megfelelő feltételek mellett ideiglenes munkavállalási engedély alapján munkaviszony létesítésére is jogosult a termelőszövetkezeti tag. Ebben az esetben kettős alapjogviszony (tagsági jogviszony és munkajogviszony) és ennek megfelelően egyrészt dolgozói társadalombiztosítási jogviszony, másrészt termelőszövetkezeti szociális jogviszony alanyává válik a termelőszövetkezeti tag.

A kétféle szociális jogviszony azonban kizárja egymást, tehát pl. betegségi segélyre és táppénzre egyidejűleg nem válhat jogosulttá. Keresésképtelenség esetén a létfenntartáshoz szükséges rendszeres támogatásra (táppénzre) a társa-

²⁰ R. 76. §. (1) bek.

²¹ Vö.: Hegedűs István: i. m. old.

dalombiztosítási szerv útján, egyéb közvetett juttatásokra pedig belső szociális jogviszonya alapján válik jogosulttá.

A termelőszövetkezeti tag munkavégzésének ezeket az eseteit szándékosan állítottuk ebbe a sorrendbe. Ezzel is alá kívántuk támasztani azt a megállapításunkat, hogy a tagsági munkavégzés minél jobban eltávolodik a szövetkezeti jellegtől (szövetkezetnél végzett munka — vállalkozásnál végzett munka — szövetkezeti vállalatnál végzett munka) a belső szociális jogviszony tartalma ezzel párhuzamosan bomlik szét két részre — létfenntartást biztosító rendszeres segélyezésre, illetve eseti közvetett juttatásokra — és az előbbi fokozatosan válik ki a termelőszövetkezeti belső jogviszonyok köréből.

Úgy gondoljuk, ez nemcsak a szövetkezetben végzett munka, hanem a termelőszövetkezeti tag munkája során gyarapodó szövetkezeti tulajdon fokozatos „össztársadalmibbá” válásának is a következménye.

2. A termelőszövetkezeti tag, mint a szociális jogviszony alanya

A termelőszövetkezeti jogi irodalom a tagsági viszony szempontjából is megkülönbözteti a munkaképes, valamint a *nyugdíjas, járadékos tagok* tagsági viszonyát. Ez a különbségtétel fokozottan érvényre jut a szociális juttatásokról rendelkező jogszabályokban is. Különösen indokolt ez a különbségtétel ma még, amikor is a társadalombiztosítás keretében folyósított szolgáltatások (nyugdíjak, járadékok) mértéke viszonylag alacsony. Nagyon sok termelőszövetkezet „saját elhatározásából” kiegészíti ezeket a szolgáltatásokat, ezzel is segítve az idős tagokat. A nyugdíjas, járadékos termelőszövetkezeti tagok tehát elsősorban „kiegészítő” közvetett juttatásokban részesülnek a termelőszövetkezettől.

Itt kell megemlítenünk, hogy a nyugdíjas, vagy járadékos termelőszövetkezeti tagok tagsági viszonyának és (külső) társadalombiztosítási viszonyának kapcsolatai több kérdésben is rendezetlenek. Pl.: a nyugdíjas vagy járadékos termelőszövetkezeti tag munkavégzése esetén a betegségi segélyre való jogosultság.

A szociális jogviszony tartalma szempontjából ki kell emelnünk a *női termelőszövetkezeti tagok* helyzetét is. A termelőszövetkezet a nők számára is számtalan közvetett szociális juttatást biztosít, továbbá természetbeni szociális juttatásokkal is igyekszik megkönnyíteni a családi munkájukat. A termelőszövetkezeti tagoknak ez a megkülönböztetése természetesen nem jelenti azt, hogy a termelőszövetkezeti belső szociális jogviszony nem egységes. Az alanyiség szempontjából tehát különbség nincs, a tagsági jogviszony keletkezésével a belépő automatikusan alanyává válik a belső szociális jogviszonynak is.

A mezőgazdasági termelőszövetkezeti szociális ellátás fejlődésének figyelemmel kísérése alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a szövetkezeti mozgalom első szakaszában az ún. közvetett juttatások (nem a létfenntartást biztosító közvetlen és rendszeres segélyezések) voltak túlsúlyban. Ez egyben azt is jelentette, hogy a szolgáltatások jelentős része közvetlenül is érintette a *termelőszövetkezeti családot*, vagy a családon belül egy jogosult részére folyósított juttatás kihatott a többi családtag jogosultságára is.

Ennek egyik oka abban keresendő, hogy a termelőszövetkezeti tagságban továbbra is élt a parasztcsaládra jellemző erkölcsi, de gyakran jogi kötöttség. A közös háztartásban élők családi alapon történi részvétele a termelésben és a családon belüli vagyoni érdekelttség (öröklés, közös jövedelem stb.) azt ered-

ményezte, hogy egy személy kiesése a termelésből (betegség, öregség) nem okozott megélhetési problémákat. Sőt a fiatalabb családtagok erkölcsi kötelessége volt az a öregek eltartása a várható vagyon ellenében.

A fejlődés során, amilyen mértékben egyéniesedtek a munka- és vagyoni viszonyok, olyan mértékben kötődtek konkrét személyekhez a szociális szolgáltatások is. E megoldás tette lehetővé, hogy a közös munkában rendszeresen résztvevő termelőszövetkezeti családtagok szociális ellátását is rendezni lehessen. (A családtagok szociális ellátása külön tanulmányt igényelne, ezért e kérdéssel itt nem foglalkozhatunk.) Ma már állíthatjuk, hogy a szociális juttatások csaknem teljességgel a termelőszövetkezeti tag személyéhez tapadnak. A tagok részére járó szövetkezeti szolgáltatásokat elhanyagolható mértékben befolyásolják a családi belső viszonyok. A szolgáltatások elsősorban a szövetkezeti tag munka- és vagyoni viszonyoknak a függvényei.²²

LAJOS TÓTH

THEORETISCHE FRAGEN IM ZUSAMMENHANG MIT DER RECHTSREGELUNG DER SOZIALEN LEISTUGEN IN DER LPG

(Zusammenfassung)

Der Aufsatz untersucht die innerhalb der Produktionsgenossenschaft entstandenen sozialen Rechtsverhältnisse der Produktionsgenossenschaften.

Charakter des sozialen Rechtsverhältnisses der Produktionsgenossenschaften. Die Mitglieder einer Produktionsgenossenschaft erhalten sozialen Leistungen durch „zwei Kanäle“. Einerseits durch die Sozialversicherungsorgane, andererseits durch die Produktionsgenossenschaft. So verändern sich auch demnach die infolge der Sozialversorgung der Mitglieder einer Produktionsgenossenschaft entstandenen Rechtsverhältnisse.

Die infolge der Sozialversorgung der Mitglieder einer landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaft entstandenen Rechtsverhältnisse werden folgenderweise gruppiert:

— Rechtsverhältnis zwischen dem Mitglied einer Produktionsgenossenschaft und dem Versicherungsorgan (Sozialversicherungsverhältnis).

— Rechtsverhältnis zwischen der Produktionsgenossenschaft und dem Versicherungsorgan (Versicherungsverhältnis).

— Rechtsverhältnis zwischen dem Mitglied einer Produktionsgenossenschaft (soziales Rechtsverhältnis der Produktionsgenossenschaft).

In unserer Gruppierung bezeichneten wir das Sozialversicherungsverhältnis zusammen mit dem Versicherungsverhältnis dem Recht der LPG nach, als äußeres Rechtsverhältnis (Beziehung der Produktionsgenossenschaft und des Mitgliedes einer Produktionsgenossenschaft mit einem „äußeren Organ“) und das soziale Rechtsverhältnis der Produktionsgenossenschaft als inneres Rechtsverhältnis.

Die Untersuchung der äußeren und inneren Rechtsverhältnisgruppen ist aus zwei Gründen nützlich:

a) Dem Standpunkt der Entwicklung der sozialen Versorgung einer Produktionsgenossenschaft nach ist sehr wichtig zu untersuchen, ob die Entwicklung der Versorgung in die Richtung der durch die äußeren oder durch die inneren Rechtsverhältnisse gegebenen Leistungen geht.

b) Es besteht die Möglichkeit der selbständigen Untersuchung der inneren Rechtsverhältnisgruppen um es entscheiden zu können, ob sich diese Rechtsverhältnisse innerhalb des Mitgliedsrechtverhältnisses oder außer dessen beschäftigt.

Im Weiteren wird es mit dem zweiten Problem beschäftigt.

Stellung, Entstehung und Aufhebung der inneren sozialen Rechtsverhältnisse der Produktionsgenossenschaft. Wir sind aus dem die Stellung der inneren sozialen

²² A kézirat lezárva: 1970. május 20.

Rechtsverhältnisse der LPG bestimmenden Mitgliedsrechtsverhältnis der Produktionsgenossenschaft ausgegangen.

In der juristischen Fachliteratur kann man die Anschauungen bezüglich des Mitgliedsrechtsverhältnisses in drei Gruppen gliedern.

Zur ersten Gruppe gehören jene Rechtsverhältnisse, denen entsprechend die gesellschaftliche Verhältnisse zwischen der Produktionsgenossenschaft und deren Mitglieder eine organische Einheit bilden und deren juristische Erscheinung das Mitgliedsrechtsverhältnis der Produktionsgenossenschaft ist. Das Mitgliedsrechtsverhältnis wird als ein sog. „Rahmenrechtsverhältnis“ betrachtet und innerhalb dessen werden drei Teilberechtigungsgruppen unterschiedet:

- mit dem Organisationsleben verbundene Rechte und Pflichten
- mit der Arbeit verbundene Rechte und Pflichten,
- Vermögensrechte und Vermögenspflichten.

In die zweite Gruppe reiht man die Anschauungen, nach denen die zwischen der Produktionsgenossenschaft und der Mitglieder bestehenden Rechtsverhältnisse konkret sind und ihre Gesamtheit nicht das „den Rahmen“ bildende Mitgliedsverhältnis der Produktionsgenossenschaft bedeutet.

Als dritte — sozusagen eine vermittelnde — Anschauung könnte der Standpunkt betrachtet werden, demnach sich die inneren Rechtsverhältnisse der Produktionsgenossenschaft innerhalb des Rechts nicht nebeneinander, gegeneinander abgegrenzt befinden, sondern ein Teil von ihnen eine inhärente Einheit bildet und ihre Erscheinungsform das Mitgliedsrechtsverhältnis ist, die anderen aber entweder auf dem Mitgliedsverhältnis fußend oder damit eng zusammenhängend entstehen.

Auch die letzte Anschauung, die sich auf das Mitgliedsrechtsverhältnis bezieht, in Betracht gezogen, hatten wir die Stellung der inneren sozialen Rechtsverhältnisse betreffend drei Möglichkeiten, um unseren Standpunkt ausformen zu können. Das innere soziale Rechtsverhältnis.

— gehört in den Rahmen des Mitgliedsrechtsverhältnisses, und bildet irgendeinen Teil der obengenannten Teilberechtigung;

— es bildet die Teilberechtigung des Mitgliedsrechtsverhältnisses, gehört aber zu keinen der obengenannten Teilberechtigungen, so bildet es also innerhalb des Mitgliedsrechtsverhältnisses die vierte Gruppe der Teilberechtigung;

— es ist nicht die Teilberechtigung des Mitgliedsrechtsverhältnisses, sondern ein derartiges, spezielles Rechtsverhältnis der Produktionsgenossenschaft, welches sich am Mitgliedsrechtsverhältnis, wie am Grundrechtsverhältnis anschließt.

Aus Zweck der Bestimmung der Stellung des inneren, sozialen Rechtsverhältnisses haben wir die Entstehung und Aufhebung des Rechtsverhältnisses in Verbindung mit dem Mitgliedsrechtsverhältnis untersucht.

Infolge dieser Untersuchung sind wir auf die folgende Feststellung gekommen:

Zwischen der LPG und der Mitglieder entsteht — im Interesse der soziale Unterstützung der Mitglieder — ein soziales Rechtsverhältnis der Produktionsgenossenschaft. Im Rahmen dieses Rechtsverhältnisses sorgt die Produktionsgenossenschaft für die regelmäßige Unterstützung der alten, kranken, erwerbsunfähigen Mitglieder und für die eventuelle Unterstützung der alten oder aus anderen Gründen bedürftigen Mitglieder.

Die Mitglieder der Produktionsgenossenschaft sind dieser Leistungen auf Grund des Mitgliedsrechtsverhältnisses teilhaftig, ihre Rechte und Pflichten realisieren sich als das Wesensgehalt ihres Mitgliedsrechtsverhältnisses.

Diese Rechte und Pflichten können innerhalb des Mitgliedsrechtsverhältnisses von anderen Teilberechtigungen relativ abgesondert werden, aber sie sind mit ihnen eng verbunden.

Demzufolge unterscheidet man innerhalb des Mitgliedsrechtsverhältnisses die folgenden Gruppen der Rechte und der Pflichten der Mitglieder.

- Organisations-verwaltungsrechtsverhältnis
- Arbeitsrechtsverhältnis
- Vermögensrechtsverhältnis
- Soziales (kulturelles) Rechtsverhältnis.

Das innere soziale Rechtsverhältnis ist also nicht ein Teil der Arbeits- und Vermögensrechtsverhältnisse der Mitglieder, sondern deren Folge, und das soziale (kulturelle) Rechtsverhältnis besitzt innerhalb des Mitgliedsrechtsverhältnisses eine gewisse Selbständigkeit. Den engen Zusammenhang nie außer Acht gelassen, kann es aus

diesem Grund und vor allem zwecks der wissenschaftlichen Untersuchung von anderen Teilberechtigungen getrennt und selbständig untersucht werden.

Subjekte des inneren sozialen Rechtsverhältnisses.

Es wurde festgestellt, daß das soziale Rechtsverhältnis der Produktionsgenossenschaft das Inhaltselement des Mitgliedsrechtsverhältnisses ist. Demzufolge können die Subjekte des Mitgliedsrechtsverhältnisses nicht andere als die Subjekte des Mitgliedsrechtsverhältnisses, d. h. die Produktionsgenossenschaft und das Mitglied einer Produktionsgenossenschaft sein.

Unter den geltenden Rechtsnormen der Produktionsgenossenschaften befinden sich auch solche Verfügungen, die im Interesse der ständigen Beschäftigung der Mitglieder einer Produktionsgenossenschaft den Mitgliedern möglichen, auch in anderen, sozialen Wirtschaftsorganen arbeiten zu können.

Im Zusammenhang mit der Arbeit entstehen zwischen den Mitgliedern einer Produktionsgenossenschaft und den sozialen Wirtschaftsorganen, die sie beschäftigen, Sozialleistungs- d. h. Sozialversicherungsverhältnisse.

Aus diesen Gründen kann die Frage aufgeworfen werden, wer neben dem Mitglied einer Produktionsgenossenschaft als zweites Subjekt des sozialen Rechtsverhältnisses zu betrachten ist. Bei der Untersuchung der im Rahmen der Abtretung und des Lohnauftragnehmens oder unter provisorischen Arbeitsverhältnisses verrichtete Arbeit des Mitgliedes, sind wir auf die folgende Feststellung gekommen: wird diese Arbeit als eine, im Rahmen des Mitgliedsrechtsverhältnisses verrichtete Arbeit betrachtet, so sind auch weiterhin die Produktionsgenossenschaft und der Mitglied die Subjekte des inneren sozialen Rechtsverhältnisses. Das innere soziale Rechtsverhältnis wandelt sich zum äußeren sozialen Rechtsverhältnis in solchem Maße um, wie sich die Arbeit vom Mitgliedsverhältnis entfernt.

Die Rechtspersönlichkeit des Mitgliedes einer Produktionsgenossenschaft wird demnach untersucht, ob der Mitglied einer Produktionsgenossenschaft arbeitsberechtigt, d. h. arbeitspflichtet, oder Alters- oder Invalidenrentner, d. h. Rentenempfänger ist. Es wurde festgestellt, daß das Subjekt des inneren sozialen Rechtsverhältnisses heutzutage in fast allen Fällen der Mitglied einer Produktionsgenossenschaft und nicht die Familie einer Produktionsgenossenschaft ist.